

UDK 811.111.09-1

Izvorni naučni rad

Jelena OTAŠEVIĆ (Podgorica)

Univerzitet Mediteran Podgorica

jelena.otasevic@unimediterranean.net

ENGLESKI ROMANTIČARSKI KONCEPT U PREVODU NA SRPSKOHRVATSKI* JEZIK

Engleski romantizam odlikuje niz osobina koje su u nekoliko drugačije od opštih evropskih romantičarskih obilježja. Pored *Weltschmerz* ili 'svjetskog bola' okrenutosti prirodi i žestokog otpora klasicističkom kanonu, engleski romantizam obilježava idejna i tematska raznolikost, a zajednički imenitelj najboljih pjesnika, po ocjeni matične publike, jeste upravo njihova različitost. Taj teško uhvatljivi pjesnički kanon engleskog romantizma prenošen je na srpskohrvatski jezik sa manje ili više uspjeha. Analizom podataka o svim objavljenim prevodima i analizom samih prevoda uvidjelo se da je u prevodu izostao Bajronov cinizam i satira, Vordsvort je prikazan isključivo kao pjesnik prirode, Kolridžove onostrane vizije najprije cenzurisane, tek kasnije prenesene u punom obliku, Kitsova specifična estetska spoznaja svijeta nedovoljno jasna u prevodu, a Šelijeve duža poetska djela prenesena samo u djelovima koji eksplicitno govore o slobodi i jednakosti. Obavljeno istraživanje je svojevrstan rezime prevoda poezije engleskog romantizma, s dijagnostičkim tendencijama, i istovremeno opomena i podsticaj da se započeti prevodi, ili nedostajući, urade i data slika koriguje i dopuni.

Ključne riječi: *engleski romantizam, Bajron, Šeli, Kits, Vordsvort, Kolridž*

1. UVOD

Romantizam se u engleskoj književnosti javlja krajem osamnaestog vijeka. Smatra se da su *Lirske balade*, zbirka poezije koju su 1798. godine objavili engleski pjesnici Vilijem Vordsvort i Semjuel Tejlor Kolridž obilje-

* Korpus istraživanja predstavljaju prevodi poezije engleskog romantizma, najvećim dijelom, objavljeni u dvadesetom vijeku, u vrijeme postojanja SFR Jugoslavije, tj. kada se jezik prevoda, a istovremeno i službeni jezik države, zvao srpskohrvatski.

žile i formalno početak romantičarske epohe. Predgovor „Lirskim baladama“ objavljen uz drugo izdanje iz 1800. godine smatra se, maltene, manifestom engleskog romantizma. U tom predgovoru jasno se naglašava pjesnička sloboda, mašta i osjećajnost, raskid sa dotadašnjom književnom tradicijom u pogledu pjesničkog jezika i registra kojim pjesnik treba da se služi, najavljuje jedno sasvim novo poglavlje u književnosti čiji je jedini princip autentičnost pjesničke stvaralačke mašte.

Evropski romantizam obilježavaju buntovnost i bjekstvo, kao dvije krajnje tačke skale na kojoj osciliraju pjesnička osjećanja, usljed protesta koji ne urodi plodom ili je uzaludan; tada pjesnički osjećaji utjehu traže u prirodi, egzotičnim izletima ili onostranim vizijama, a sve se završi bolom nad nesretnim svijetom, bolom poznatijim kroz njemački izraz *Weltschmerz*. Podudarnost između Francuske buržoaske revolucije, ideje o bratstvu, jednakosti i slobodi i onoga u šta se taj pokret kasnije pretvorio sa pojavom romantizma upućuje na suptilnu vezu između književnosti i društvene stvarnosti, tj. književnosti kao specifičnog odraza realnosti konstatovane u nauci o književnosti. Društveni prevrat u susjednoj Francuskoj s kraja osamnaestog vijeka snažno je odjeknuo upravo među engleskim romantičarskim pjesnicima, te uticao na neke osobenosti njihovog pjesničkog opusa.

Priroda je, u manjoj ili većoj mjeri, predmet kome su okrenuti svi engleski romantičari, ali svaki na poseban način. Tako se kod pjesnika starije generacije engleskih romantičara, Vilijema Vordsvorta, osjeća snažna okrenutost upravo prirodi, ali ne kao vid bjekstva od svega onog lošeg što civilizacija sa sobom nosi, što je opšte svojstvo evropskih romantičara, već je više riječ o pokušaju da se nađe razumijevanje za toliko iracionalne postupke ljudi (pod snažnim utiskom početka vladavine „Terora“ u Francuskoj) koji ukazuju na potpuno otuđenje od prirode čiji su dio. Vordsvort posmatra ljudsko sazrijevanje kroz odnos prema prirodi, djetinjstvo je dio božanskog porijekla, odražava se u prožimanju sa mirisima i bojama prirode, dok odrastao čovjek sve to ili ne primjećuje ili ga priroda više na taj način ne dotiče. Ostaje mu u sjećanju neki utisak koji je upio ranije i njime napaja svoje biće u trenucima bola, umora, bijede. Godine donose mudrost, čula, tj. snaga njihovog uticaja polako jenjava kako godine odmiču, jer je čovjek sve dalji od djetinjstva, perioda života kada je priroda, koja ga okružuje i koja je u njemu, najsnažnijeg uticaja na njegovu percepciju.

Takođe je priroda dominantna u pjesničkom opusu i drugog pjesnika starije generacije engleskog romantizma, Semjuela Tejlora Kolridža. Međutim, kod Kolridža je predmet posebnog interesovanja ona unutrašnja, ljudska priroda, stvaralačka snaga, neka nevidljiva sila u čovjeku koju on simbolično prikazuje natprirodnim pojavama (likom čarobnice Džeraldine u poemi *Kristabel*, rijekom Alf u pjesmi *Kubla Khan*, ili pojavom lika Život-u-Smrti u poemi

Priča o starom mornaru). Kolridža je prvenstveno zanimala prirodna energija koju posjeduje pjesnik, i njegove vizije ljudske duhovne snage prvenstveno se odnose na stvaraoce, ali se šire mogu razumjeti kao ispitivanje i pjesničko promatranje ljudske kreativnosti uopšte.

Lordu Bajronu priroda i ambijent se podudaraju sa unutrašnjim stanjem pjesnika i njegovih likova. Smisao života je sloboda i slava, kako je to lijepo opisao u svojoj pjesmi *On this day I complete my thirty-sixth year*. Veliku popularnost je stekao takozvanim 'istočnim pričama', ali je vrijeme pokazalo da trajnu književnu vrijednost imaju upravo ona njegova djela u kojima je otisnut jak pečat romantičarskog bunta i satire, koja ide ka krajnjem cinizmu usljed velikog nezadovoljstva ljudskom prirodom koja od plemenitih pobuda i velikih humanih ciljeva (kojima je uostalom krenula i Francuska buržoaska revolucija), može da pređe granicu humanosti i krene u drugu, animalnu krajnost krvavog pokolja i linča.

Izrazita glorifikacija slobode prisutna je i snažno obilježava djelo drugog po redu romantičara iz mlađe generacije, Persi Biš Šelija. Međutim, i Šeli je oduševljen prirodom, ali na svoj način. Za svoje vrijeme pokazuje izuzetno poznavanje prirodnih pojava, kruženje vode u prirodi, konkretno, i na specifičan način uspijeva da kroz vrhunsku liriku izrazi to svoje znanje (najljepše u pjesmama *To a Skylark*; *The Cloud*; *Ode to the West Wind*), istovremeno izražavajući romantičarski stav o ulozi pjesnika i pjesničke riječi koja treba da doprinese, uostalom kao i umjetnost, poboljšanju ljudskog društva nakon što se ostvari prvi i osnovni preduslov: sloboda.

Kitsov estetski kosmos ispunjen je 'svijetlim zvijezdama'¹ koje trepere i podsjećaju na veliku istinu da velika ljepota običnog života donosi i veliku bol spoznaje o prolaznosti i kratkotrajnosti ljudskih ciljeva i ljudskog života. Okovan nemilosrdnim zakonima prirode o ljudskoj konačnosti, čovjek sjetno posmatra vječnu umjetnost kao sliku te stvarnosti i ljepote života, i shvata da vječnost sa sobom nosi i lišenost bilo kog osjećanja, ljepota je mrtva ako je ne percipira smrtni čovjek, ako je ne upije u sebe. Ljepota je vječno živa², jer je percipiraju razne generacije, svakoj sljedećoj pruža isti užitak. Ljepota je slavujeva pjesma³, ili grčka vaza sa motivima iz vesele i razdragane prirode⁴, jesenji puni ambari⁵, ljudsko znanje, sve ono što doprinosi ljudskom progresu.

¹ Aluzija na Kitsov čuveni sonet, što je vjerovatno i posljednja pjesma koju je napisao – *Svijetloj zvijezdi* ('To a Bright Star').

² Početni stih Kitsove poeme *Endymion*, objavljene 1818. godine.

³ Aluzija na slavu, koji je simbol umjetnosti u *Odi slavuju* ('To a Nightingale').

⁴ Grčka vaza je simbol bezvremene umjetnosti i umjetničkog stvaranja u *Odi grčkoj urni* (*Ode to a Grecian urn*)

⁵ Aluzija na pjesmu *Jesen* ('To Autumn').

Koncept engleskog romantizma je, dakle, sinteza svih onih idejnih sižea koji se mogu ekstrahovati iz ukupnog pjesničkog opusa svakog od pomenutih pjesnika. Kad kažemo idejni siže mislimo na osnovnu preokupaciju pjesnika, neku posebnu idejnu nit koja prožima djelo, i na način na koji je pjesnik tu ideju izrazio kroz stihove.

Kao što smo vidjeli, činjenica je da je u glavnim crtama engleski romantizam dio šireg, evropskog konteksta, i da nosi obilježja koja su zajednička tom umjetničkom pokretu u čitavoj Evropi: bol nad svijetom, tuga i pesimizam nad neskladom mašte i stvarnosti, lične preokupacije, pejzaž, daleki i nepoznati krajevi, nacionalno-istorijska tematika, mistika; čovjek želi pobjeći od krute stvarnosti, odbacuje razum, prepušta se mašti, njihovi su likovi nesretni, neshvaćeni, suvišni ljudi koji smisao života traže u prirodi i osjećanjima.

Koncept koji predstavljamo, i čiji prenos u srpsko-hrvatsku kulturu ocjenjujemo zbir je posebnosti engleskog romantizma u odnosu na opšta obilježja ovog pravca u Evropi. O prevodima engleske književnosti na srpskohrvatski, na srpskohrvatskom govornom području govorilo je nekoliko autora među kojima izdajamo Snežanu Kićović-Pejaković⁶, Mirjanu Matarić⁷, Darka Žigića⁸ i Bojku Đukanović⁹ a studije pomenutih autora poslužile su kao korpus ovog istraživanja.

Međutim, kako ne postoji neko posebno istraživanje ili studija koja se bavi prevodima bilo engleske književnosti uopšte ili prevodima engleske poezije na pomenuti jezik za period nakon osamdesetih godina dvadesetog vijeka do danas, podaci o tom periodu su rezultat samostalnog istraživanja autora ovog teksta. Među prevodiocima engleskog romantizma nakon osamdesetih godina posebno se izdvajaju hrvatski pjesnik Luko Paljetak, koji je svojom Antologijom¹⁰ dao veliki doprinos prevodnoj literaturi, može se reći ne samo u hrvatskoj književnosti nego i šire, na ukupnom prostoru bivše Jugoslavije; potom su značajna nekoliko izdanja engleske romantičarske poezije srpskog angliste Ranke Kuić¹¹; znatan je doprinos Vladimira Jagličića u prevodima

⁶ Snežana Kićović-Pejaković, *Engleska književnost u Srba u XVIII i XIX vijeku*, Institut za književnost i umjetnost, Beograd, 1973.

⁷ Mirjana, N. Matarić, *Engleska književnost kod Srba (1900–1945) kroz časopise*, Itaka, Beograd, 2010.

⁸ Darko Žigić, *Prevodi poezije engleskih romantičara kod Srba i Hrvata od Prvog svetskog rata do danas*, Izdanje autora, 1967.

⁹ Bojka Đukanović, *Engleska književnost u crnogorskoj periodici od početaka do 1980. godine*, Univerzitetska riječ, Nikšić, 1989.

¹⁰ Luko Paljetak, (prir. i prev.), *Antologija pjesništva engleskog romantizma*, Konzor, Zagreb, 1996.

¹¹ Ranka Kuić, (prir. i prev.), *Antologija engleske romantičarske poezije*, (IV izdanje), Naučna knjiga, Beograd, 1989.

romantičarske poezije Engleza u antologiji pod nazivom *Danse Macabre*¹²; i, najzad, značajniji poduhvat u okviru teme o kojoj govorimo je antologija pod naslovom *Poezija engleskog romantizma* prevodioca Dragana Purešića¹³.

2. ENGESKI ROMANTIZAM U PREVODU NA SRPSKI JEZIK

2.1. Uloga prirode u ljudskom sazrijevanju kroz poeziju Vilijema Vordsvorta

Smisao ljudskog postojanja je prikriveno krajnje odredište pjesničkog traganja svakog od petorice velikana engleskog romantizma. O smislu razmišlja i Vilijem Vordsvort: „Think you, 'mid all this mighty sum / O things for ever speaking‘.“ (Razmišljaš među svom tom silinom / o stvarima o kojima se vječno govori.) (Expostulation and Reply 25–26) Smatra da 'moramo da tragamo za smislom, jer ništa neće doći samo od sebe': „That nothing of itself will come / But we must still be seeking?“ (Ex. & Reply 27–28); priroda može u tom traganju pomoći, da prodremo u suštinu stvari: „Come forth into the light of things, / Let Nature be your teacher.“ (Priđi bliže na svjetlo stvari / Neka Priroda bude tvoj učitelj.) (Tables turned, 15–16)

Vilijem Vordsvort je u Predgovoru „Lirskim baladama“ iz 1800. naglasio da pjesnik mora da posjeduje natprosječnu osjećajnost koja dolazi do izražaja tek u trenucima smirenosti i spokojstva, što je više kao sjećanje na lijepe trenutke, sjećanje koje podstiče na kreativnost, a cilj te kreativnosti su razmatranja vječnih pitanja čovjekovih. Pjesnik kaže da slike, koje su mu se urezale u pamćenje u djetinjstvu, a u stvarnosti sada daleko od njih, svojom ljepotom su iznudile njegov mir, optimizam (serene and blessed bood)¹⁴, postupke ljubavi i dobrote (acts of kindness and of love)¹⁵, stopile se sa njegovom dušom, te isključile trenutne utiske čula iz ambijenta koji ga je okruživao: tjelesnost je zaspala (we are laid asleep / in body, and become a living soul)¹⁶, a duša oživjela. Tada nastupa spoznaja, ili, modernim rječnikom govoreći, kreativnost, stvaralačka snaga, inspiracija.

Sâmo pronicanje u suštinu stvari ('into the life of things')¹⁷ je svojstve-

¹² Vladimir Jagličić, (prir. i prev.), *Danse Macabre, Antologija anglojezičkog pesništva od XIV do XX veka*, Studentski kulturni centar, Kragujevac, 2009.

¹³ Blejk-Berns, Vordsvort-Kolridž, Bajron-Šeli-Kits, *Poezija engleskog romantizma*, [izabrao i sa engleskog preveo Dragan Purešić], Plato, Beograd, 2010.

¹⁴ William Wordsworth, *Lines composed a few miles above Tintern Abbey, on revisiting the banks of the Wye during a tour, July 13, 1798*, stih 38.

¹⁵ Isto, stih 36.

¹⁶ Isto, stihovi 46–47.

¹⁷ Isto, stih 50.

no umu koji stvara, otkriva, radi. Najveći intenzitet stvaralačke mašte ima mlad čovjek, u njemu su još tragovi božanskog ljudskog porijekla, kako to kaže Vordsvort, a odrastao čovjek lišen je vedrine, radosti, ostaje mu samo da se u teškim časima napaja sjećanjima.

*Though nothing can bring back the hour
Of splendour in the grass, of glory in the
flower;
We will grieve not, rather find
Strenght in what remains behind;
In the primal sympathy
Which having been must ever be;
In the soothing thoughts that spring
Out of human suffering;
In the faith that looks through death,
In years that bring the philosophic mind.*

(Mada ništa ne može da vrati vrijeme
Sjaja u travi, slave u cvijetu;
Mi nećemo žaliti, već prije pronaći
Snagu u onom što ostaje;
U prvobitnom zanosu
Koji jednom bješe i mora uvijek biti;
U mislima što tješe i potiču
Od ljudske patnje;
U vjeru koja gleda kroz smrt,
U godinama koje donose filozofski um.)

(*Immortality Ode*, 178–187)¹⁸

Ovu svoju ideju o smirenosti i spokojstvu koje donosi sjećanje na lijepe trenutke Vordsvort začinje pjesmom *Stihovi napisani u rano proleće* (Lines Written in Early Spring), potom je razvija u *Ponovnoj posjeti Tinterskoj opatiji* (Tintern Abbey Re-Visited), da bi je u *Odi besmrtnosti* zaokružio i pretvorio u univerzalnu poruku čovječanstvu da godine i zrelost donose mudrost.

Jedini prevod *Ode besmrtnosti* (Ode on Intimations of Immortality from Recollections of Early Childhood), ode u kojoj je jasno prikazana uloga prirode u ljudskom sazrijevanju, u odlomcima, našao se među prevodima njegovih pjesama u *Antologiji engleske romantičarske poezije* iz 1974. godine prevodioca i angliste Ranke Kuić. Od ukupno XI strofa prevedene su I i II strofa, kao i cijela V, potom stihovi 10–20 iz X strofe i posljednja četiri stiha *Ode*, i to u formi originala. U ovom odlomku prevodilac je uspio da prenese, zahvaljujući dobrom izboru stihova i jasnom prevodu, poznati Vordsvortov doživljaj prirode s kojom je jedino djetinja duša bliska jer 'dolazi izdaleka', tj. od Boga.

Čovjek se, smatra Vordsvort, sve više udaljava od svoje božanske prirode kako djetinjstvo prolazi, mladić je 'duhovnik Prirode', još uvijek ne previše udaljen od nje, ali je zato odrastao čovjek u potpunosti otuđen od svog 'nebeskog' porijekla, i više ne gleda na Prirodu očima djetinjstva. Životna mudrost

¹⁸ Vordsvort, V., 'Oda besmrtnosti', [u]: Ranka Kuić, (prev.), *Antologija engleske romantičarske poezije*, Naučna knjiga, Beograd, 1989.

i iskustvo učinili su da na prirodu gleda drugačije, pa 'sred svakodneva njen izbljedi sjaj'. Iako sve 'nestade u nepovrat', kaže u prevodu Ranka Kuić, 'čas kada je blist'o cvet i sjala trave vlat', čovjeku ostaje da se u teškim trenucima života prisjeća bezbrižnog djetinjstva i te slike koja je 'melem sam / Za jad ljudski koji znam'.

Vordsvort je dugo bio, tokom dvadesetog vijeka, predstavljen u srpsko-hrvatskom prevodu kao engleski 'pjesnik prirode', njen poštovalac i ljubitelj, dosta slabiji likom u prevodu u odnosu na original, naročito zbog nedostatka cjelovitog prevoda 'Ode besmrtnosti', koja predstavlja svojevrsnu sintezu emotivne, misaone i simboličke komponente Vordsvortovog stvaralaštva. Izbor pjesama iz Vordsvortovog opusa je takođe bio sporadičan u mjeri koja se čini neprikladnom da ga i u prevodu predstavi kao pjesnika čija je poezija univerzalna, te opšteljudskog i vanvremenskog karaktera i da se izbjegne epitet 'ljubitelja prirode' kako je to u prevodima na srpskohrvatski jezik do sedamdesetih godina dvadesetog vijeka izgledalo. Jedini prevod cijele 'Ode besmrtnosti' koja broji jedanaest strofa nejednake dužine objavio je Luko Paljetak, hrvatski pjesnik i prevodilac 1997. godine u Antologiji pjesništva engleskog romantizma.¹⁹

2.2. Fantastične vizije kao simbol stvaralačke snage u poeziji Semjuela Tejlora Kolridža

Glavna preokupacija Semjuela Tejlora Kolridža, pjesnika iz starije generacije engleskih romantičara, mogla bi se označiti frejdovskim izrazom 'nagon za stvaranjem'. Ideja o postojanju stvaralačkog nagona prepoznatljiva je i dominantna posebno u tri njegova najbolja djela: *Kristabel (Christabel)*, *Kubla Kan (Kublai Khan)* i *Priča o starom mornaru (The Rime of the Ancient Mariner)*. Ta neka sila neopisivo velike snage prikazana je u poemi *Kristabel* kroz čarobni lik Džeraldine, u *Kubla Kanu* je to moćna i magična rijeka Alf, a u priči o starom mornaru natprirodnu snagu nalazimo u opisu pojave koju pjesnik naziva *Život-u-smrti*, stanja u kome mornar vidi likove koji su ni živi ni mrtvi, progone ga, užasavaju i suočavaju sa istinom o njegovom grijehu koji je počinio ubivši Albatrosa, pticu vjesnika dobrih morskih struja.

Lik Džeraldine u poemi *Kristabel* odlikuje izuzetna ljepota, skoro nadzemaljska, i u toj ljepoti je nagovještaj nečeg zlokobnog:

¹⁹ Vidi fusnotu 11.

*There she sees a damsel bright,
Dressed in a silken robe of white,
That shadowy in the moonlight shone:
The neck that made that hite robe wan,
Her stately neck, and arms were bare;
And wildly glittered here and there
The gems entangled in her hair.
I guess, 'twas frightful there to see
A lady so richly clad as she –
Beautiful exceedingly.*

(Tada ona ugleda sjajnu damu neku,
U svilenu odoru bijelu odjevenu,
Koja poput sjene na mjesecini bljesnu:
Vrat njen bjelji od te svilene halje,
Njen veličanstven vrat, i ruke nage;
Nestvarno sijevahu tu i tamo
Dragulji upleteni u njene vlasi.
Čini se jezivim prizor taj
Dama takvog izgleda –
Zapanjujuće ljepote.)

(*Christabel*, prev. Ranka Kuić)²⁰

Pjesničko traganje za suštinom stvari mora biti emotivno obojeno a instrument tog traganja pjesnička stvaralačka snaga, talenat pod dejstvom jakih osjećanja, snaga koja izbija snažno kroz pjesnikovo pero, koju Kolridž zamišlja kao:

Ili kao:

*...Alf, the sacred river, ran,
through caverns measureless to man
Down to a sunless sea.
...
A mighty fountain momentarily was forced:
Amid those swift half-intermitted burst
Huge fragments vaulted like rebounding hail,
Or chaffy grain beneath the thresher's flail.*

(..Alf, sveta rijeka teče,
kroz spilja svod, nikom znan,
u morski hrli vir;)

...
(Mlazovi silni povremeno buknu,
A između njih, kidajući ih, suknu
Krupni komadi stijenja, poput grada
Il' pljeve što iz vršalice pada.)

(*Kublai Khan*, Lines 3–5, prev. Vladimir Jagličić)²¹

Kada čovjek lebdi u ekstazi, od velikog bola ili sreće, maltene između sna i jave, kada ga nose jake emocije, tada se zavjesa diže, čovjek sagleda i jedan i drugi svijet, onaj iza kulisa ('into the life of things', Wordsworth); Kolridž to stanje ponovo personifikuje, pred čitaoca stavlja *Život-u-Smrti* (Life-in-Death):

²⁰ Kolridž, S. T., 'Kristabel', [u]: Semjuel Tejlor Kolridž, *Pesme*, (prev. Ranka Kuić), Rad, Beograd, 1969.

²¹ Kolridž, S. T., 'Kubla Kan', [u], *Lipar, časopis za književnost, jezik, umjetnost i kulturu*, Kragujevac, God. 10, 38/40 (2009), str. 185–186.

*Her lips were red, her locks were free,
Her locks were yellow as gold:
Her skin was as white as leprosy,
The nightmare Life-in-Death was she,
Who ticks man's blood with cold.*

(Pohotan pogled, usne crvene,
Uvojci zlatni, bleđi;
Kao u gubavca blede je puti.
Ona je strašan Život-u-Smrti
Što krv u čoveku ledi.)

(*The Rime of the Ancient Mariner*, III, 189–194, prev. Nataša Tučev)²²

Kolridžova fantastična, natprirodna vizija o ljudskoj stvaralačkoj snazi nije prenesena na naš jezik na zadovoljavajući način. Poema *Kristabel* nije u cjelosti prevedena, već u odlomcima, mada su glavni djelovi u kojima su dati opisi žene zmijske Džeraldine prevedeni, kao i slike njene transformacije u zmijoliku formu. Prevod je objavila Ranka Kuić 1969. godine (jedini prevod *Kristabel* u nas, u odlomcima), u okviru zbirke *Pesme*, u Beogradu.²³

Drugo, pjesma, iako prevedena, ne mora da znači da je prenijela pjesničku poruku. Prevod *Starog mornara* Ranke Kuić, objavljen 1969. godine dugo je bio jedini prevod te poeme na srpski jezik (1969–1994). Glavno obilježje tog prevoda bilo je to što je očuvao originalnu metriku, ali ne prenosi suštinu priče. Prevodilac 'razbija' etičko-ideološki podtekst tako što ne prenosi u prevodu pojam 'krst', u trenutku kada pjesnik iznosi simboliku kroz elemente hrišćanstva – grijeh, ispaštanje, iskupljenje. S obzirom na dominantnu komunističku doktrinu u vrijeme kada nastaje prevod ove poeme, razumljivo je što je prevodilac izbjegao religioznu komponentu, ali je za čitaoca prevoda u središnjem i završnom dijelu ostalo nedovoljno jasna uloga lika Život-u-smrti koji bi trebalo da progoni mornara kao utvara, da ga tjera na ispaštanje zbog grijeha, i sl.

Kolridž:

*Ah! well a-day! what evil looks
Had I from old and young!
Instead of the cross, the Albatross
About my neck was hung.*

Kuić:

I mrko me je gledao svak:
mlad mornar i s njim star,
na vrat mi mrtvu pticu, vaj,
tad staviše ko dar.

(*The Rime of the Ancient Mariner*, II, prev. Ranka Kuić)²⁴

Ostale Kolridžove pjesme koje bitno ilustruju njegovo stvaralački opus su korektno zastupljene u prevodu zahvaljujući srpsko-hrvatskim prevodiocima. U dovoljnom su obimu, čini se, prevedene i jasno prenose osnovna obi-

²² Kolridž, S. T., *Balada o starom mornaru*, [prev. Nataša Tučev], Intelakta, Valjevo, 1994.

²³ Semjuel Tejlors Kolridž, *Pesme*, (prev. Ranka Kuić), Rad, Beograd, 1969.

²⁴ Isto.

lježja Kolridžovog pjesničkog stvaralaštva. Najveći nedostatak u prevođenju je, kao što smo ranije naveli, izmjena originalnog motivskog lanca originala grijeh – ispaštanje – pokajanje, zbog religiozne prirode neprihvatljive za vrijeme u kome se prevod pojavio. Međutim, godine 1994. objavljen je prevod na srpskom jeziku koji je jasno prenio sporni motiv i time popravio postojeću, nešto okrnjenu, sliku o pjesničkom opusu Semjuela Tejlora Kolridža. Riječ je o prevodu Nataše Tučev u izdanju Valjevskog izdavača Intelakta, a osim srpske verzije i u Hrvata se, nešto kasnije, javio prevod Luke Paljetka u *Antologiji engleske romantičarske poezije*²⁵, tačnije 1997. godine, takođe valjano prenoseći motivsku okosnicu *Priče o starom mornaru*.

2.3. Novi epski junak i emotivna lirska ispovijest Lorda Bajrona

Džordž Gordon, Lord Bajron je bio izuzetno popularan pjesnik u svoje vrijeme, a veliku popularnost je stekao stvorivši novog epskog junaka, novog u odnosu na prethodnu književnu tradiciju, melanholika, izopštenika, grešnika i pokajnika, koga sriječemo u *Čajld Haroldu*, *Manfredu*, *Don Žuanu*. Kod matične publike je stekao slavu i uvođenjem egzotičnih tema i ambijenta, poprište radnje je izmjestio izvan rodne Engleske, te je tadašnja publika stekla novi prozor u svijet i maštala uz Đaure, Gusare, Bonivare, Lare i nepoznate predjele i historijske ličnosti. Kako engleska, tako i naša, srpsko-hrvatska publika²⁶ je imala tu priliku i to zadovoljstvo da mašta, takođe.

U slovenskim zemljama devetnaestog vijeka u kojima je u to vrijeme (tridesete i četrdesete godine 19. vijeka) počelo buđenje nacionalne svijesti i borbe, Bajron je bio simbol slobodarstva i protesta, protiv ugnjetača, i simbol mladalačkog revolta, mlad, lijep, s pogledom u daljinu, uzdignute kragne na bijeloj košulji, skupljenih obrva, lordovskog porijekla i držanja, uzbuđujući Evropu životom koji je, kako kaže naša Isidora Sekulić, 'bučao kao okean pa se morao umoriti sa trideset šest godina'.²⁷

Trenutnu popularnost, stečenu ovim novinama, odnijelo bi vrijeme da Bajron nije ostavio nešto trajnije i dublje, što stoji u osnovi njegovog autentičnog pjesničkog opusa. Pored izuzetne lirske vještine ovjekovječene u njegovim kraćim lirskim pjesmama koje su svojevrsna lirska ispovijest najintimnijih emotivnih stanja, složen idejni stav o smislu života, koji je Bajron uporno tražio u herojskoj borbi za slobodu, noseći je stub njegovog stvaralaštva koje, u cjelini gledano, sadrži najiskreniju potrebu čovjeka za slobodom i pravdom

²⁵ Paljetak, 1996.

²⁶ Publika na srpskohrvatskom govornom području.

²⁷ Bajron, Džordž Gordon, *Danas navršujem trideset šest godina*, s engleskog prevela Isidora Sekulić, [u]: *Srpski književni glasnik*, 1924, god. 12, sv. 1, str. 22–23.

na ovom svijetu, kao o nedostižnim idealima za koje vrijedi živjeti i umrijeti: *If thou regrettest thy youth, why live? / The land of honourable death is here: – up to the field, and give / Away thy breath!* (On this day I complete my thirty-sixth year) (Žališ li mladost, zašto živiš? Znaj / Ovo za časnu smrt je tlo i prah, / Ovdje: – na bojno polje pođi, daj / Zadnji svoj dah!).²⁸

Sinteza Bajronovog idejnog stava je vjerovatno njegova pjesma *Danas navršujem trideset šest godina*, posljednje što je u životu napisao, i pravo je bojno polje za srpsko-hrvatsko prevodilaštvo, oko koga su se ukrstila pera nekoliko prevodilaca, pisaca, anglista, tokom 20. vijeka u okviru čak osam različitih prevoda. U toj pjesmi je klica opšteg Bajronovog idejnog stava dobila pravi oblik jedino u prevodu Isidore Sekulić, ali, nažalost, njen prevod je nerimovani. Ipak, najjasnije prenosi Bajrovu poruku, da mladić treba ili da 'padne žrtvom' ili izađe sa bojnog polja kao pobjednik:

Bajron:

*But 'tis not thus--and 'tis not here--
Such thoughts should shake my soul nor now,
Where glory decks the hero's bier,
Or binds his brow.*

Sekulić:

Ali ne tako, niti ovde,
Niti sada takve misli da trzaju dušu!
Slava je ovde pokrov junaka
Il' venac po čelu.

(*On this day I complete my thirty-sixth year*, st. V)²⁹

Najveći nedostatak prevedenog Bajronovog opusa jeste taj što njegova satirična djela nisu prevedena na srpski jezik, a upravo ona predstavljaju zao-kruženje Bajronovog stava, koji se u svom stilu, pomalo cinično, podrugljivo i s primjesom gnušanja obruši na sve što je lažno i površno u ljudskom svijetu. Tako *Don Žuana* imamo u samo jednom prevodu iz 1887. godine, prevodioca Okice Gluščevića. Isti prevod ponovo je objavljen 1957. godine u izdanju Narodne knjige iz Beograda, i još jednom 2004. u izdanju Politike i Narodne knjige iz Beograda. Pomenuti prevod je jedini do danas a urađen je u proznoj formi. Do danas nemamo na srpskom jeziku prevode *Beppo* i *The Vision of Judgement*, a ni drame *Marino Faglieri*, *Sardanapalus*, *The Two Foscari*, *Werner*. Bajronova satira, vrlo specifična ostala je van domašaja srpsko-hrvatske publike.

U srpsko-hrvatskoj prevodnoj literaturi Bajron je dominantno bio i ostao poznat po svojim istočnim pričama, punim egzotike, dinamike i zanimljivosti, što je i matičnoj publici, a i tadašnjoj Evropi devetnaestog vijeka bilo veoma

²⁸ Paljetak, str. 189.

²⁹ Isidora Sekulić, *Mir i nemir*, zbirka esaja, Nolit, Beograd, 1957.

privlačno, kako tematika tako i novina u književnom oblikovanju. Prema navodima Snežane Kićović-Pejaković³⁰, sve, ili skoro sve njegove priče u stihu su već tada, u devetnaestom vijeku, prevedene na srpski jezik. U dvadesetom vijeku, prema studijama Darka Žigića³¹, Vladoje Dukata³², Mirjane Matarić³³, prevodilaštvo je više pažnje posvetilo Bajronovim pojedinačnim lirskim pjesmama i spjevu *Putovanje Čajlda Harolda* (*Childe Harold's Pilgrimage*) koje je u cjelosti, i u djelovima, prevedeno više puta tokom dvadesetog vijeka. Ideja slobode, tj. borbe za slobodu koja je dominantna u prevodnom opusu ovog engleskog romantičara ostaje kao trajan opšteljudski motiv engleskog romantizma uspješno prenesen u prevodu. Najveći nedostatak u prevodnom Bajronovom opusu je izostanak satire, tako specifične za Bajrona, tj. prevoda onih njegovih djela koje imaju taj poseban pečat pjesnikove ličnosti, među kojima se posebno osjeća nedostatak prevoda *Don Žuana*.

Posebnost koja se može primijetiti u okviru srpsko-hrvatskih prevodilačkih nastojanja tokom dvadesetog vijeka, pogotovu u vremenu nacionalne borbe za slobodu i periodu nakon Drugog svjetskog rata jeste često prevođenje upravo onih odlomaka iz dužih djela Bajronovih, ili onih cjelina koje proslavljaju slobodu, borbu protiv ugnjetača, nacionalni ponos i hrabrost. S toga, vjerovatno i nekoliko prevoda *Soneta slobodi* – uvodnog soneta lirske priče *Šijonski sužanj*, pri čemu motiv priče i njen junak ostadoše u originalu neprevedeni u cjelosti a uvodni sonet koji veliča slobodu na srpskohrvatski jezik bilježi nekoliko prevoda i izdanja (1952³⁴, 1965³⁵, 1968³⁶, 1975³⁷).

2.4. Revolucionarnost lirske dikcije u poeziji Persi Biš Šelija

Poeziju Persi Biš Šelija, iz mlađe generacije romantičara, obilježava izrazita buntovnost, revolucionarni stav protiv bilo kog oblika ugnjetavanja. To osjećanje je prisutno u većem dijelu njegove poezije, pogotovu u dužim

³⁰ Ona se posebno bavila pitanjem prisustva i prevođenja engleske književnosti u Srba u XVIII i XIX vijeku, u studiji *Engleska književnost u Srba u XVIII i XIX veku*, Beograd: Institut za književnost i umjetnost, 1973.

³¹ Žigić, 1967.

³² Vladoje Dukat, *Slike iz povijesti engleske književnosti*, Matica Hrvatska, Zagreb, 1904.

³³ Matarić, 2010.

³⁴ 'Sonet slobodi', prevod Ranka Kuić, *Književnost*, 1952, str. 231.

³⁵ 'Sonet Šijonu', prevod Aleksandra Spasića, [u]: Đurić, V. (ur.), *Lirika*, Zavod za izdavanje udžbenika SRS, 1965.

³⁶ 'Šijonskom sužnju', prevod Ranka Kuić, [u]: Bajron, Gordon Džordž, *Izabrana dela, dramske poeme, spevovi*, Prosveta, Beograd, 1968.

³⁷ 'Sonet o Šijonu', prevod Aleksandra Spasića, [u]: Mijušković, N. [ur.], Filimonović, S. [ur.], *Poezija i kritika*, Nova knjiga, Beograd, 1975.

lirskim sastavima – njegovim spjevovima. Međutim, specifičnost Šelijeve poezije leži upravo u krajnje suptilnoj i simboličnoj obradi teme uz koju bi se mogla prije očekivati jedna mnogo oštrija i direktnija retorika nego što je bila njegova.

U tom disparitetu duha pjesničkog djela i njegove uzvišene, osjećajne, krajnje ornamentalne dikcije, varničenju između suprotnosti jednog osjećanja kome prije priliči ratni poklič nego milozvučna leksika, poput iskri, vide se opšteljudski postulati humanosti koji pokreću um (znanje) i plemenita ljudska osjećanja (ljubav), koja potom u tom simbioznom djelovanju stvaraju novi svijet, svijet umjetnosti, neku novu stvarnost, nalik na onu postojeću, i na taj način liječe ljudsko društvo od bilo kog grijeha i bilo kog zla što je pjesnik pretočio u:

*And lovely apparitions, – dim at first,
Then radiant, as the mind, arising bright
From the embrace of beauty (whence the
forms
Of which these are the phantoms) casts on
them
The gathered rays which are reality –
Shall visit us, the progeny immortal
Of Painting, Sculpture, and rapt Poesy,
And arts, though unimagined, yet to be.
...
And, veil by veil, evil and error fall:
Such virtue has the cave and place around.*

(I posetiće nas tamo utvare divne,
Prvo mutne, a zatim zračne, jer um,
Dižući se iz zagrljaja ljepote,
(Iz koje potiče biće prikaza tih)
Baca na njih skupljene zrake, u stvari
Stvarnosti sjaj – besmrtni porod Sli-
kanja,
Vajanja i Pesništva zanesenog,
I umetnosti budućih, neznanih još.
...
Te veo po veo otpada greh i zlo.
Takva je špilja ta, i sve oko nje.)

(*Prometheus Unbound*, III. 3. 49–63, prev. Jugoslav Đorđević)³⁸

Spjev *Prometheus Unbound* predstavlja pjesničku zrelost, s obzirom na pojavu tzv. nužnosti, lik Demogorgona, kojim Šeli pokazuje duboko razumijevanje dijalektike suprotnosti u ljudskom postojanju, uzročno-posljedičnu suvislost koja vodi lanac radnje analogno stvarnim životnim zakonima. Lik Demogorgona/životne nužnosti ukazuje na životni tok i njegov zakon 'jačeg' u prirodi, a pojedinačne lirske pjesme *Oblak*, *Ševa* i *Zapadni vjetar* su lirske uobličeni simboli tog istog toka u prirodi, promjena. Prirodni tok je neuništiv:

³⁸ Persi Biš Šeli, *Oslobođeni Prometej*, prevod Jugoslava Đorđevića, Prosveta, Beograd, 1952.

*I silently laugh at my own cenotaph,
And out of the caverns of rain,
Like a child from the womb, like a ghost
from the tomb,
I arise and unbuild it again.*

(Potajno se smejem tom nadgrobnom
natpisu svom,
pa iz kišnog rova
kao duh ishodim, k'o dete se rodim,
i srušim ga snova.)

(*The Cloud*, strofa VI, prev. Ranka Kuić)³⁹

Tok prirodni je nekad i utjeha, a vanredni prevod Ranke Kuić u potpunosti je omogućio prenos Šelijeve poruke čitaocu srpskog prevoda:

*The trumpet of a prophecy! O Wind,
If Winter comes, can Spring be far
behind?*

(Vetre, kada nam zima sva ledena doleće,
zar daleko iza nje ostaje proleće?)

(*Ode to the West Wind*, strofa V, prev. Ranka Kuić)⁴⁰

Prevod *Oslobođenog Prometeja* objavljen je 1952. godine. Ovo najobimnije Šelijevo djelo preveo je Jugoslav Đorđević te veoma uspješno prenio Šelijevu viziju o oslobođenom čovjeku, što se jasno vidi u sceni svrgavanja Jupitera, u kojoj prevodilac prati Šelija u pogledu lirske dikcije kojom je opisana nemilosrdna životna istina o prolaznosti:

*Ocean. He fell, thou sayest, beneath his conqueror's frown?
Apollo. Ay, when the strife was ended which made dim
The orb I rule, and shook the solid stars,
The terrors of his eye illumined heaven
With sanguine light, through the thick ragged skirts
Of the victorious darkness, as he fell:
Like the last glare of day's red agony,
'Which, from a rent among the fiery clouds,
Burns far along the tempest-wrinkled deep.*

³⁹ Persi Biš Šeli, 'Oblak', prev. Ranka Kuić, *Naša reč*, Beograd, 1951, str. 74–76.

⁴⁰ Prevod objavljen u *Antologiji engleske romantičarske poezije*, Naučna knjiga, Beograd, 1974.

(*Okean* I pobednikov ga srušio, kažeš, gnev?
Apolon Da, posle tog boja, od kog potamne moj
Ognjeni šar, i zaigra nebeski svod,
Užasom oka on, kroz razdrt gust
Skut pobedonosnog mraka, potopi,
Rušeći se, sve nebo u krvav sjaj;
K'o pogledom zadnjim u rujnom ropcu dan
Kad nadaleko burnom pučinom neba,
Kroz napukli ognjeni oblak, lije žar.)

(*Prometheus Unbound*, III. 2. 1–9, prev. Jugoslav Đorđević)⁴¹

Najveći nedostatak prevodnog Šelijevo opusa jeste taj što do danas nije prevedena u cjelini, a dobro bi bilo imati na srpskom jeziku sljedeća duža Šelijeva djela u stihu: *Queen Mab*, *The Revolt of Islam*, *Masque of Anarchy*, *Alastor or The Spirit of Solitude*, *Epipschydion*, jer se u njima čita postepeno Šelijevo pjesničko sazrijevanje i izrazita buntovnost, naročito u prva tri navedena djela. Na srpskohrvatski jezik prevedeni su samo odlomci iz pomenutih djela, i to oni koji eksplicitno govore o slobodi i jednakosti.

Engleski romantičarski koncept, kada je prenos Šelijeve poezije u pitanju, nije prenesen u potpunosti, s obzirom na izostanak prevoda navedenih spjevova i dužih lirskih cjelina. Ono što čini autentičnost engleskog romantizma jeste taj specifični utopizam spojen sa stvarnim pogledom na svijet, kakav prepoznamo upravo u *Kraljici Mab*, *Maski Anarhije*, *Pobuni Islama*, kao i helenska nit koja je stalno prisutna u njegovim djelima, bilo kroz helenska imena, aluzije ili čak direktno angažovanje helenskih mitova i legendi kao u *Oslobođenom Prometeju*. Šeli je, koristeći se helenskim nasljeđem u svom opusu obogatio engleski romantičarski koncept i učinio ga drugačijim od opštih evropskih romantičarskih tokova. Nažalost, samo su tragovi te originalne slike stigli u srpsko-hrvatsku prevodnu književnost usljed nedostatka prevoda jednog dijela Šelijevo opusa.

2.5. Ljepota kao instrument ljudske spoznaje u Kitsovoj poeziji

Estetski kosmos Džona Kitsa, engleskog pjesnika doba romantizma je put do istine, spoznaje⁴². Ljepota je stvar vječno živa⁴³, pruža nam radost,

⁴¹ Persi Biš Šeli, *Oslobođeni Prometej*, prevod Jugoslava Đorđevića, Prosveta, Beograd, 1952.

⁴² Aluzija na zaključne stihove 'Ode grčkoj vazi': Truth is beauty, beauty is truth, <https://www.bl.uk/romantics-and-victorians/articles/an-introduction-to-ode-on-a-grecian-urn-time-mortality-and-beauty> (7/6/2017).

⁴³ 'A thing of beauty is a Joy forever', aluzija na početni stih poeme *Endymion*, <https://www.bl.uk/collection-items/first-edition-of-keatss-endymion> (7/6/2017).

zadovoljstvo a time i mir, to je istina koja vječno traje, estetska spoznaja putem umjetnosti, daleka smrtnom čovjeku, jer onog trenutka kad se skine veo, ljepota prestaje da djeluje, ako smrtni čovjek želi da uživa u ljepoti ona mora da je nedostižna, nijema i daleka, kao grčka vaza⁴⁴ na kojoj su oslikane ovozemaljske ljepote, svijetla zvijezda⁴⁵ ili slavuj kako pjeva⁴⁶, u protivnom, spoznaja i previše znanja nijesu čovjeku od prirode date i mogu da dovedu do opasnih posljedica. Zato Kits upozorava: „Do not all charms fly / At the mere touch of cold philosophy?“⁴⁷ (Zar ne nestane sve čarolije / Kad umiješa se hladna filozofija?).

Ako riječ filozofija protumačimo kao znanje, te povežemo sa neprekidnom čovjekovom potrebom da otkrije suštinu i smisao sopstvenog postojanja, onda Kits ovim stihovima predviđa da će se čovjek u tom pogledu razočarati, iz prostog razloga što možda i ne treba da zna ono što mu nije dato da sazna⁴⁸, što je nedvosmisleno kazano u završnici *Ode grčkoj urni* (Beauty is truth, truth beauty – that is all / Ye know on earth, and all ye need to know.).

Kits sugerise spoznaju istine postojanja kroz umjetnost; umjetnost je veo kroz koji čovjek može naslutiti suštinu postojanja, te da ne treba da žali što ne može vidjeti jasno smisao života, jer tada ne bi mogao da osjeća jako i intenzivno ljubav jer 'hladno' znanje i osjećanja su dvije suprotne i nespojive ljudske istine.

*Philosophy will clip an Angel's wings,
Conquer all mysteries by rule and line,
Empty the haunted air, and gnomed
mine –
Unweave a rainbow, as it erewhile made
The tender-person'd Lamia melt into a
shade.*

(Filozofija će potkresati anđeoska krila,
Razriješiti sve misterije, pravilima i
znanjem,
Čaroliju u vazduhu ukloniti, sve nezna-
nje maći –
Izbrisati dugu, koju maloprije napravi,
Ostaće samo sjen od ljupke Lamije.)

(*Lamia*, II, 234–238, prev. Anica Savić-Rebac)⁴⁹

⁴⁴ Grčka urna, ili vaza, je motiv u 'Odi grčkoj urni' objavljen 1820. godine a koja simboliše umjetnost uopšte.

⁴⁵ Aluzija na pjesmu 'To a Bright Star' (Svijetloj zvijezdi), posljednji Kitsov sonet, objavljen 1820. godine, u kome je zvijezda takođe simbol ljepote.

⁴⁶ Aluzija na Kitsovu pjesmu 'Ode to a nightingale' (Oda slavuju), u kojoj je slavuj vjerovatno simbol umjetnosti.

⁴⁷ Stihovi 228–229 iz priče u stihu *Lamia*, objavljene 1820. godine.

⁴⁸ Aluzija na završne stihove 'Ode grčkoj urni': Truth is beauty, beauty is truth/ that is all Ye know on earth and all ye need to know!, <https://www.bl.uk/romantics-and-victorians/articles/an-introduction-to-ode-on-a-grecian-urn-time-mortality-and-beauty> (7/6/2017).

⁴⁹ *Lamia*, prev. Anica Savić-Rebac, *Srpski književni glasnik*, Beograd, 1928, XXIV, str. 498–502.

Najveća zamjerka u pogledu prenošenja Kitsove pjesničke poruke na srpski jezik jeste nedovoljno jasan prevod, ili stilski neprikladan, ključnih stihova, u kojima se ne osjeća jasna Kitsova retorika, direktna i konkretna, u kojoj nema ničeg kitnjastog, ili romantičnog. Dodatno fascinira činjenica da je takvu životnu mudrost izrekao pjesnik sa svega dvadeset godina starosti.

Kitsov pjesnički opus je, u pogledu kvantiteta preveden u zadovoljavajućoj mjeri na srpskohrvatski jezik u dvadesetom vijeku. Međutim, njegova poruka, koju smo ovdje pokušali sumarno da prikažemo kroz ključna mjesta u njegovoj poeziji, prevodima je 'razvodnjena'. Najslabije mjesto u prevodima jeste prevod *Ode slavuju* iz dva razloga: prvi je da postoje samo dva prevoda na srpski jezik: prevod Ranke Kuić iz 1974. godine i Vladete Košutića iz 2000. godine. U srpskohrvatskom jezičkom registru je prevod Danka Anđelinovića iz 1960. godine, ali nategnut i usiljen, sa puno skraćivanja i nepreciznosti.

Kada kažemo 'ključnih stihova' mislimo, prije svega, na prevod pjesama *Oda slavuju* i *Oda grčkoj urni*, tj. oda koje predstavljaju vrhunac Kitsovog stvaralaštva, objedinjenje osnovne težnje poetskog traganja za smislom postojanja. Prevod *Ode slavuju* Ranke Kuić⁵⁰ već na početku kreće u pogrešnom pravcu, pa samim tim ne uvodi čitaoca u ambijent originala na samom početku, tako da u nastavku pjesme teško da čitalac prevoda može da percipira čulne utiske i čarolije originala, u kome se pjesnik služi empatijom, te miješanjem čulnih utisaka. Prevodilac izmjenom aspekta vremena gubi priliku da održi empatiju (uživljavanje u predmet o kome pjesnik piše i postepeno posmatranje svijeta slavujevim očima). Kuićeva kaže da pjesnik sada, u trenu dok nam se obraća, 'tone u reku večnog zaborava' (One minute past, and Lethe-wards had sunk), dok se u originalu pjesnik već nalazi u tom svijetu. Takođe je Kuićeva izgubila priliku da nas preseli u svijet mitoloških bića i grčke antike upotrebom jedne riječi Leta (ime za mitološku rijeku), kao što je to pjesnik učinio pominjanjem mitološke rijeke Lete. Za slavuja, dalje, Kuić kaže da je 'ptica čila' (umjesto originalnog: *Tis not envy through envy of thy happy lot / But being too happy in thy happiness*, –) i to u stihu u kome slavuj izrasta u simbol vječnog života umjetnosti, dok kod Kuićeve on ostaje i dalje u šumi, običan slavuj. Ima i stilskih propusta ('Da kap vina srknem'), i neprecizno prevedenih izraza ('na nesagledanom krilu poezije' – 'on viewless wings of poesy'). Čini se da *Oda slavuju* čeka svog prevodioca.

Zanimljivost koja se tiče prevoda čuvene Kitsove *Ode grčkoj urni* jeste ta što je nagovještaj izvanrednog prevoda dao nedotjerani tekst Ivana Gorana Kovačića koji je ostao u rukopisu, a koji je naknadno objavljen u kasnijem iz-

⁵⁰ Prevod je objavljen u *Antologiji engleske romantičarske poezije*, Beograd: Naučna knjiga, 1974.

danju njegove zbirke prepjeva *Prijevod strane lirike* (1983. godine), u okviru serije *Sabrana djela Ivana Gorana Kovačića – Pjesme, prepjevi* (Nakladni zavod Matice hrvatske, Globus – izdavačka djelatnost, Sveučilišna naklada Liber). Pratio je doslovno Kitsa na onim mjestima koja su 'noseća' za empatički⁵¹ i ritmički utisak (gdje ima ponavljanja): *Heard melodies are sweet, but those unheard / Are sweeter*; – Čujne melodije slatke su, al slađe / Nečujne su; *Bold Lover, never, canst thou kiss* – Drski Ljubavniče, nikad, nikad nećeš / Cjelov dat; *Ah, happy happy boughs! that cannot shed / Your leaves* – Ah, sretne sretne grane! koje nikad nećeš moći / Izgubiti lišće). Veličanstvena završnica, upravo zbog svoje jezičke jednostavnosti estetski uspjela, često citirana, očuvana je u Goranovom prevodu tako kao da je Kits govorio na srpskohrvatskom jeziku:

Kits:

*When old age shall this generation
waste,
Thou shalt remain, in midst of other woe
Than ours, a friend to man, to whom thou
say'st,
'Beauty is truth, truth beauty', – that is
all
Ye know on earth, and all ye need to
know.*

Kovačić:

Kad starost bude razorila ovo
pokoljenje,
Ti ćeš ostati, usred drugih bolova
Nego što su naši, prijateljica čovjeku
kome veliš:
Ljepota je istina, a istina ljepota; to je
sve
Što znate na zemlji, i sve što treba
znati.

3. ZAKLJUČAK

Na kraju možemo reći da je na izbor pjesama za prevod na srpski, odnosno srpskohrvatski jezik, iz engleskog romantičarskog opusa, snažno uticala slobodarska misao engleskih pjesnika, pogotovo Bajrona i Šelija, te da su to dva pjesnika koja su od pomenute petorice engleskih romantičara jedini prevedeni u devetnaestom vijeku. Doduše, Bajron u mnogo većoj mjeri nego Šeli.

S obzirom na društveno-istorijske prilike i okolnosti na Balkanu tokom devetnaestog i dvadesetog vijeka, i s obzirom na buđenje nacionalne svijesti jugoslovenskih naroda, te užasa Prvog i Drugog svjetskog rata tokom dvadesetog vijeka, razumljiva je identifikovana potreba prevodilaca i poslenika kulture da daju svoj doprinos izgradnji kulture i književnosti, kako nacionalne

⁵¹ Empatija je poznati Kitsov manir prilikom zauzimanja pozicije u pjesmi: poznat je kao *negative capability* a tiče se pjesnikove sposobnosti da se saživi sa predmetom o kome govori i svijet posmatra njegovim očima.

tako i prevodne kroz izbor koji su pravili u okviru samog postupka prevođenja i kroz izbor stihova za prevođenje. Prevedeni opus Bajrona i Šelija veliča slobodu i jednakost.

Romantičarski koncept karakterističan za Englesku nije u potpunosti prenesen na srpskohrvatsko govorno područje tokom dvadesetog vijeka, bar ne u zadovoljavajućoj mjeri. Vilijem Vordsvort je uglavnom prikazan kao 'pjesnik prirode', ljubitelj i zanesenjak, dok su njegovi ideološki i misaoni koncepti koji se tiču dubljeg pronicanja u čovjekovu realnost ostali izvan domašaja srpsko-hrvatske publike s obzirom na izostanak prevoda njegovih pjesama sa tzv. sociološkom komponentom, pjesama u kojima razmišlja o životima običnih ljudi i njihovim sudbinama kroz analogiju sa prirodom i njenim promjenama. Snagu stvaralačke mašte, na kojoj insistira Semjuel Tejlor Kolridž u prevodu možemo prepoznati kroz leksičko bogatstvo prevoda, izrazitu maštovitost koju su uspješno pratili srpsko-hrvatski prevodioci. Možemo konstatovati da je od svih romantičarskih pjesnika možda najuspješnije prenesen Kolridžov opus na srpskohrvatsko govorno područje. Njegovo viđenje prirode, drugačije od Vordsvortovog – da priroda ne daje nama, već mi njoj, jer je izvor svake radosti, stvaralaštva i ljepote u našoj duši a ne negdje vani – tako jasno iznesenoj u 'Odi o potištenosti' (Ode on Indolence) preneseno je kroz akcenat na snazi ljudskog stvaralačkog postupka tako lijepo lirski opisan u njegovom 'Kubla Kanu', pjesmi koja bilježi nekoliko uspješnih prevoda na srpskohrvatski jezik.

Iz opusa mlađe generacije engleskih romantičara, Bajrona, Šelija i Kitsa ukazali smo na dominaciju Bajronovog pjesničkog rada i dominaciju u pogledu prevođenja. Registrovano je i zanemarivanje onog dijela pjesničkog opusa koji je bio manje razumljiv ciljnoj, srpsko-hrvatskoj publici usljed kulturoloških razlika izvornika i ciljne publike, kao što su Bajronova satirična djela, ili Šelijeve duži lirski sastavi koji zahtijevaju poznavanje helenske kulture. Sasvim autentično proživljavanje helenske književne i mitološke tradicije najjače prisutno kod Šelija i Kitsa, a koje obogaćuje engleski romantičarski koncept, elemenat je engleskog romantizma koji je najbolje prenesen kroz prevode Kitsove poezije i na taj način ukazao na raznovrsnost i bogatstvo engleskog romantizma na najbolji način.

Literatura:

- Đukanović, B., *Engleska književnost u crnogorskoj periodici*, Unireks, Nikšić, 1989.
- Jagličić, V., *Danse macabre, antologija anglojezičkog pesništva od XIV do XX veka*, Univerzitet u Kragujevcu, Studentski kulturni centar, Kragujevac, 2009.
- Kićović-Pejaković, S., *Engleska književnost u Srba u XVIII i XIX veku*, Institut za književnost i umetnost, Beograd, 1973.
- Kovačić, I. G., *Prijevodni strane lirike*, Nakladni zavod Hrvatske, Zagreb, 1947.
- Kuić, R. (ur.), *Antologija engleske romantičarske poezije*, Naučna knjiga, Beograd, 1974.
- Matarić, M., *Engleska književnost kod Srba (1900–1945) kroz časopise*, Mali Nemo, Itaka, Beograd, 2010.
- Petrović, I., *Lord Bajron kod Jugoslovena*, Institut za književnost i umjetnost, Beograd, 1989.
- Sekulić, I., *Mir i nemir, ogledni radovi*, Nolit, Beograd, 1957.
- Žigić, D., *Prevodi poezije engleskih romantičara od Prvog svjetskog rata do danas*, Izdanje autora, Beograd, 1968.

Jelena OTAŠEVIĆ

THE ENGLISH ROMANTIC CONCEPT IN THE SERBO-CROATIAN TRANSLATIONS

This paper is an overview of whether the English romantic concept, staged by the five most famous English Romantic poets – Wordsworth, Coleridge, Byron, Shelley, Keats – was successfully interpreted by the Serbo-Croatian translations in the twentieth century. The paper analyses how successful were translations of the English Romantic poetry into the Serbo-Croatian language in displaying the authentic English Romantic concept particularly of the part showing some distinctive traits in comparison to the traditional European Romantic characteristics. Besides *Weltschmerz*, interest for nature and natural, and resistance towards classical authorities of the previous period of the English literary course, the English Romantic poets' works develop some ideas the sum of which make the foundation of the English Romanticism, so specific because of the variety of approaches towards same topics of its major poets. Due to political, historical and social circumstances in Balkans during the nineteenth and twentieth century, the utmost interest was directed towards Byron and Shelley who were explicitly praising those ideas that were in line with cul-

tural tendencies of the target culture, while Wordsworth was only interpreted as the 'nature poet' due to lack of interest for his other poetic intersets. The overall image of the English Romantic concept ought to be improved.

Key words: *English Romanticism, Byron, Shelley, Keats, Wordsworth, Coleridge*